

EUR GUIDE

Att leva tillsammans

 Svensk version

This project is co-funded by the Internal Security Fund of the European Union – **GA N° 871038**

1. Om EUROGUIDE Projektet och Partners

Om EUROGUIDE

Tonåren är en tid i alla människors liv där vi ofta ifrågasätter, utvecklar våra idéer och åsikter, utforskar olika världsbilder och söker efter vår identitet och roll i världen. Utbildning är därmed avgörande för att bl.a. förhindra att ungdomar lockas till extremistiska ideologier, rörelser och organisationer - oavsett om det är religiös extremism, högerextremism, vänsterextremism eller andra hot mot demokratiska och inkluderande samhällen. Det är därför väldigt viktigt att hjälpa och stödja personer som arbetar som frontlinjeutövare (till exempel lärare, ungdomsledare och socialarbetare) för att göra det möjligt för dem att på ett effektivare sätt ta itu med ungdomars utsatthet för radikalisering och extremism. Detta kommer följaktligen att bidra till att förebygga och motverka ungdomsradikalisering och våldsbejakande extremism; både i den verkliga, men också i den virtuella världen som ungdomar lever i nu.

Frontlinjeutövare på lokal nivå kan bidra till att förhindra radikalisering genom att ta itu med de polariseringsfrågor som kan leda till att en/flera ungdomar känner sig marginaliserade, vilse, osv. och därmed ytterligare utsatta för extremistiska ideologier. Ett av de största problemen när det gäller att skapa resurser för att stödja lärare, socialarbetare, osv. är att de frågor som orsakar polarisering kommer att variera avsevärt mellan EU:s medlemsstater och mellan de olika typer av extremism som ungdomar kan utsättas för. Det finns även olikheter inom ett land där problemen kan variera väsentligt från norr till söder, stad till stad, och t.o.m. skola till skola.

Dock, trots dessa obestridliga skillnader och komplexiteten i ämnet, finns det viktiga likheter som EU-länder och olika frontlinjeutövare kan lära av varandra. EUROGUIDE-förslagen är därför att producera praktiska verktyg – tillgängliga via en online-plattform^{0F1} – för att bemyndiga olika frontlinjeutövare i deras uppdrag att vägleda och lära ungdomar att identifiera och anta de demokratiska värden som delas av EU-medborgare, och som därför kan vara av allmänt värde. De praktiska verktygen i online-plattformen omfattar:

- En första-hjälpen *handbok* för frontlinjeutövare med praktiska svar på kontroversiella händelser och beteenden, skrivna för varje partnerland^{1F2} på det lokala språket och därmed också främst baserat på den specifika nationella situationen i varje land. Handboken är både tillgänglig i PDF-version eller som ett interaktivt verktyg.
- En *online-frågesport* för frontlinjeutövare att använda med unga. Målet med denna frågesport är att hjälpa frontlinjeutövare i varje partnerland att bättre känna igen till exempel falska nyheter och propaganda, vilket följaktligen kan hjälpa unga att bygga sin motståndskraft mot bl.a. polariserande berättelser genom att öka deras kritiska tänkande.
- Ett *online-utbildningsprogram* som på ett enkelt vis förklarar för frontlinjeutövare hur de ska använda online-plattformen på ett effektivt sätt.

¹ Den refereras också som "levande plattform" (engelska: "living platform") då den kommer att skapas på ett sätt som gör det enkelt för EUROGUIDE partners att uppdatera dess innehåll i framtiden om nödvändigt.

² De länder som deltar i EUROGUIDE projektet är Sverige, Belgien, Nederländerna, Ungern och Italien.

Innehållet för varje lands handbok har utvecklats genom intervjuer med frontlinjeutövare som bor och jobbar i Belgien, Sverige, Italien, Ungern och Nederländerna. Detta för att bättre förstå de nuvarande problem, frustrationer, befintliga luckor och stöd som för att – på ett effektivare sätt – förhindra och motverka polarisering och radikaliserings bland unga. Det har också tillåtit EUROGUIDE-konsortiet att utbyta idéer, jämföra metoder och samverka länderna emellan för att, i största möjliga utsträckning, fastställa gemensamma tips, värderingar, osv. och integrera dessa i det dagliga arbetet och i den interaktion som lärare, socialarbetare, ungdomsledare, osv. har med ungdomar – och i slutändan skapa en handbok anpassad till varje partnerland. Online-frågesporten som frontlinjeutövare bör använda tillsammans med ungdomarna är, i viss utsträckning, formulerad på ett likartat sätt partnerländerna emellan. Dock har vissa frågor behövts ändras och anpassas för att passa in i varje lands specifika sammanhang.

Som ett resultat av online plattformen och via de nämnda praktiska verktygen, kommer utövare förhoppningsvis kunna integrera undervisningen om delade värderingar i det stöd det ger unga, få tillgång till pragmatiska lösningar och svar på specifika problem, och använda resurser som hjälper ungdomar att få mediekunskap som stöder deras motståndskraft mot extremistiska miljöer. Huvudsyftet med EUROGUIDE projektet kan således sammanfattas under de följande fyra punkter:

- *Öka medvetenheten och kapaciteten hos frontlinjeutövare att känna igen polarisering* → frontlinjeutövare som interagerar med ungdomar kommer att få en bättre förståelse för till exempel orsaker och effekter av polarisering och de ideologier och desinformation som kan främja detta.
- *Främja interaktionen mellan olika lokala aktörer* → online plattformen kommer att koppla frontlinjeutövare till pålitliga partners och låta olika organisationer dela viktig information och erfarenhet inom ämnet.
- *Främjande av åsikter om alternativa röster* → de praktiska verktygen kommer att ge frontlinjeutövare konkreta, koncisa och konstruktiva svar på de kontroversiella och svåra situationer de kan stöta på i sitt dagliga arbete med unga. Dessa budskap kommer vidare inriktas på gemensamma och demokratiska värderingar.
- *Utveckla och främja praktiska verktyg* → utveckla en online-plattform (som inkluderar en handbok, frågesport, och online-utbildningsprogram) för frontlinjeutövare som effektivt kommer att öka deras förmåga att förebygga och motverka radikaliserings, polarisering och våldsbejakande extremism.

Varför EUROGUIDE?

Från EUROGUIDE partners tidigare erfarenhet har det framkommit att flera insatser över hela EU främst har riktat in sig på att identifiera tecken på radikaliserings i skolor och/eller skapa guider som syftar till att undervisa om kontroversiella frågor. Dock finns det få initiativ och ett stort behov inom EU nu att erbjuda djupgående vägledning till ett större antal frontlinjeutövare. Dessutom finns det även få resurser som ger pragmatiska lösningar och riktlinjer för att reagera och svara konstruktivt på polariserande berättelser som kan förekomma när man arbetar med unga. De få resurser som finns om detta blir ofta föråldrade, eftersom extremistiska narrativ ständigt skiftar.

EUROGUIDE Partners

Tabell 1 – Basisk information om projektets konsortium

	Organisation	Abbreviation	Land	Hemsida
1	EUROPEAN FOUNDATION FOR DEMOCRACY	EFD	Belgien	https://www.europeandemocracy.eu/
2	CEAPIRE	CEAPIRE	Belgien	http://www.ceapire.be/en/
3	HET GEMEENSCHAPSONDERWIJS	GO	Belgien	https://www.g-o.be/
4	POLITICAL CAPITAL SZOLGALTATO KFT	POL CAP	Ungern	https://www.politicalcapital.hu/
5	DEMOKRATIKUS IFJUSAGERT ALAPITVANY	DIA	Ungern	https://i-dia.org/
6	ASSOCIAZIONE NAZIONALE ASSISTENTI SOCIALI	ASSNAS	Italien	https://www.assnas.it/
7	NOMOS CENTRO STUDI PARLAMENTARI SRL	NOMOS	Italien	https://www.nomoscsp.com/
8	ISTITUTO DON CALABRIA	IRCCS	Italien	http://www.doncalabriaeuropa.org/
9	COORDINAMENTO NAZIONALE COMUNITA DI ACCOGLIENZA ASSOCIAZIONE	CNCA	Italien	https://www.cnca.it/
10	STICHTING THE CONFLICT AND EDUCATION LEARNING LABORATORY	CELL	Nederländerna	https://www.cell.foundation/

2. Tack/Acknowledgement

Vi i EUROGUIDE Sverige vill varmt tacka alla frontlinjeutövare runt om i Sverige som tog sig tiden att bidra till EUROGUIDE projektet genom att dela all sin kunskap och erfarenhet med oss. Ert deltagande har varit avgörande för detta arbete och vi är verkligen tacksamma för er tid, intresse och insats. Vi hoppas starkt att denna handbok kommer att vara till bra stöd och vägledning till er alla, och vi önskar er stort lycka till i ert viktiga arbete med unga. Vidare, vill vi även ge ett stort tack till alla de organisationer, individer, och experter i Belgien och Sverige som vi har konsulterat under projektets gång. Tack så mycket för er tid och intresse.

3. Innehållsförteckning

1. Om EUROGUIDE Projektet och Partners	2
2. Tack/Acknowledgement	5
3. Innehållsförteckning	6
4. Att leva tillsammans	7
1. På vilka sätt kan jag agera som frontlinjeutövare om en/flera av mina elever uttrycker att de anser närvaron av olika kulturer och alla dess människor som ett hot mot "svensk kultur/traditioner" och "svenska värderingar"?	7
2. Om en/flera av mina ungdomar tar upp ett känsligt och/eller kontroversiellt tema under bl.a. en lektion eller fritidsaktivitet (exempel: radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terrordåd), hur borde jag agera som frontlinjeutövare?	8
3. Om en/flera ungdomar mobbar, kränker, trakasserar, och/eller diskriminerar en annan ungdom, hur ska jag som frontlinjeutövare agera för att försöka stoppa detta?	10
4. Om en ungdom påstår att en mänsklig befolkning är överlägsen över alla andra människor (till exempel den så kallade "vita rasen"), hur borde jag agera? Mer generellt, hur borde en frontlinjeutövare hantera rasism och marginalisering som kan uppstå mellan olika ungdomsgrupper?	11
5. Om jag misstänker att en av mina unga lider av en identitetskris/brist på tillhörighet, på vilka sätt kan jag hjälpa och vägleda honom/henne?	13
6. På vilka olika sätt borde jag, tillsammans med min arbetsplats, främja samverkan med mina ungdomars föräldrar och vårdnadshavare?	14
7. Hur kan jag förebygga att mina ungdomar inte hamnar i farliga miljöer som existerar på nätet?	15
8. Om en asylsökande elev vars ålder "skrivs upp" (till 18 år eller äldre) begär att få slutföra sin skolgång i grundskolan, hur ska skolan agera?	17

4. Att leva tillsammans

1. *På vilka sätt kan jag agera som frontlinjeutövare om en/ flera av mina elever uttrycker att de anser närvaron av olika kulturer och alla dess människor som ett hot mot "svensk kultur/traditioner" och "svenska värderingar"?*

Utmaning

Närvaron av olika kulturer och dess folk är inget nytt fenomen i Sverige: redan under 1960-talet, år efter andra världskriget, började man mer och mer att diskutera om samlevnaden mellan olika kulturer och alla minoriteters rätt att leva under förhållandevis samma villkor som en svensk³. Dock, med Europas migrationskris 2015 och därmed ökad immigration till Sverige, har temat återuppstått speciellt inom den politiska sfären. Olika politiska partier i landet och med detta det svenska samhället, har varierande åsikter angående närvaron av olika kulturer: medan några tycker att existensen av diverse kulturer ger rikedom till ett land samt bygger värderingar som till exempel respekt och förståelse för andra kulturer och dess människor, finns det även de som tycker att närvaron av andra kulturer - kvittar vilket - är direkt ett hot mot det svenska samhället. De anser ofta att den bästa vägen framåt är att alla lever i ett så kulturellt och etniskt homogent samhälle som möjligt, där olika kulturer och dess folk inte är välkomna⁴. Det är viktigt också att understryka att i dessa fall är det väldigt vanligt att människor grupperas som ett kollektiv under en viss kultur och att individer med viss bakgrund och ursprung anses direkt som ett kollektivt problem och hot. Detta kan även betecknas i vissa fall som främlingsfientlighet.

Med detta i åtanke, kan det emellertid förekomma idag att en ungdom⁴ öppet uttrycker att han/hon anser existensen av andra kulturer och alla dess folk som ett direkt hot mot "svensk kultur/traditioner" och "svenska värderingar".

Åtgärdsalternativ

Nuförtiden kan Sverige anses som ett mångsidigt samhälle, där flera olika kulturer och dess folk samlever med varandra. I det första kapitlet i Regeringsformen står det tydligt att den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Vidare, fastslås att den enskildes personliga, ekonomiska, och kulturella välfärd ska vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten⁵. Det är med detta viktigt att du som frontlinjeutövare – genom ditt demokratiska

³ Bergholm, "Då Sverige blev mångkulturellt."

⁴ Notera dock att detta fenomen om att ha ett så kulturellt och etniskt homogent samhälle som möjligt har existerat förr i Sverige, där samer och andra minoritetsgrupper påtvingades bl.a. assimilerings, lära sig enbart svenska (förbud att tala sitt minoritetsspråk), och konvertering (förbud att utöva minoritetsreligioner).

⁵ Viktigt att notera: i denna handbok används olika begrepp som till exempel barn. Med barn avses varje individ under 18 år, enligt FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Även begrepp som unga, ungdomar, tonåringar, osv. i detta material refererar till människor under 18 år. Dock, med unga vuxna avses i detta material individer i åldern 18–25 år.

⁶ 1 kapitlet 1 § 2 § Regeringsformen.

uppdrag i och utanför skolan – vågar ta upp och diskutera detta ämne med dina ungdomar. Du kan inleda konversationen genom att ställa diverse frågor; vad innebär det att bo i ett samhälle med olika kulturer?, hur skulle dagens Sverige se ut om vi inte hade diverse folk/kulturer?, är det rätt att bedöma en person på grund av sin bakgrund/kultur?, varför kan vi ibland vara rädda/skeptiska av olika kulturer och hur kan vi ändra/bredda detta perspektiv?, osv. Du kan också diskutera ämnet utifrån bl.a. ett historiskt perspektiv; hur det såg ut innan båda världskrigen i Europa och hur, speciellt efter andra världskriget, samtalet om samlevnaden mellan olika kulturer och alla minoriteters rätt att leva under förhållandevis samma villkor utvecklades (i Sverige men också i hela Europa).

Ytterligare, koncept så som till exempel jämlikhet, diskriminering, och samverkan borde stå i grund för ditt samtal med dina unga. Det är också grundläggande att du, under dessa samtal, klargör och understryker att Sveriges grundlagar som reglerar Sveriges statskick är inte bara svenska värderingar. Mänskliga rättigheter, jämställdhet, och fundamentala rättigheter och frihet är universella. Vidare, är det viktigt att emellertid inte ignorera att samlevnad mellan olika kulturer och dess folk inte alltid är lätt. Det finns en mängd kulturella yttringar som helt strider mot vårt lands värderingar såsom de är uttryckta i svensk lag och som följaktligen inte kan tolereras. Detta inkluderar bl.a. hedersförtryck (exempel: kvinnlig könsstympning och tvångsäktenskap), könsdiskriminering och diskriminering mot HBTQ6F⁷ med mera. Dock är detta mer en fråga om huruvida vissa värderingar inom en kultur är acceptabla eller inte, snarare än att se olika kulturer och alla dess människor som ett direkt hot. Det är viktigt att du under dessa samtal alltid lyssnar, ifrågasätter och inte dömer en ungdoms tankesätt och svar. Slutligen, kan det vara viktigt att understryka att ett samhälle där olika kulturer existerar inte bör betyda parallella samhällen. Vi måste främja en förståelse för att leva tillsammans, där vi till exempel inte bara går i skolan med folk från olika bakgrunder men vi kan också leva, arbeta, och skapa en gemensam framtid tillsammans.

2. *Om en/flera av mina ungdomar tar upp ett känsligt och/eller kontroversiellt tema⁸ under bl.a. en lektion eller fritidsaktivitet (exempel: radikaliserings, våldsbejakande extremism eller terroråd), hur borde jag agera som frontlinjeutövare?*

Utmaning

Det finns många frontlinjeutövare som känner sig osäkra och oförberedda att diskutera svåra, känsliga och/eller kontroversiella teman/frågor med sina ungdomar. Dessa kan inkludera allt från att diskutera terroråd, till olika typer av extremism, till att samtala om existentiella frågor och om olika religiösa övertygelser, osv. Det händer att lärare, socialarbetare, ungdomsledare och andra som har nära kontakt med unga, helt undviker och/eller vägrar att ta itu med dessa teman och frågor. En lärare kan till exempel vara orolig för att snabbt tappa kontroll över sina elever om han/hon tar upp dessa teman med sina elever under lektionstid. Andra kan känna att de inte har tid att hantera sådana frågor, medan andra frontlinjeutövare helt enkelt inte vet vad de ska säga och/eller svara till sina unga.

Åtgärdsalternativ

⁷ Homosexuella, bisexuella, trans- och queerpersoner.

⁸ Med detta menas teman som väcker starka känslor och har potentialen att dividera samhället.

Till en början kan det vara användbart att skilja mellan två typer av kontroversiella frågor/teman: de långvariga och de mer akuta. Vad detta innebär är att det finns kontroversiella frågor som har existerat under en lång tid (exempel: spänningar mellan olika grupper i Europa), medan andra har uppstått mer nyligen (exempel: radikaliserings av unga européer via nätet och växande oro för olika typer av extremism och nätmobbning). Båda typerna erbjuder liknande utmaningar men med olik tonvikt, både för lärare och andra frontlinjeutövare. Gällande de långvariga kontroversiella frågorna är utmaningen bl.a. att hitta bättre och nya sätt att svara på frågorna, samtidigt som man undviker att ytterligare alienera enskilda grupper eller individer. Med de mer akuta kontroversiella frågor ligger utmaningen för lärare och andra i att kunna svara och diskutera spontana frågor som ställs av unga, med fakta och pålitlig information. Vidare, är det viktigt att notera att vad som kan anses som en kontroversiell fråga i en skola, eller t.o.m. en klass, kan vara ovidkommande för en annan.

Med detta sagt är det viktigt att du som lärare och annan frontlinjeutövare kan ge meningsfulla förklaringar till dina ungdomar, även när de ställer frågor som inte är direkt relaterade till lektionen/aktiviteten du har planerat för dem. Fokus för diskussioner bör vara att skapa en miljö där eleverna kan visa respekt för varandras åsikter. Dialogen behöver präglas av såväl respekt för yttrandefrihet som rätt till skydd mot kränkning⁹. Preliminär förberedning minskar rädslan för att diskutera kontroversiella ämnen när ärendet uppstår. Vidare, notera att ifall du skulle känna dig osäker över att diskutera ett tema/fråga kan du alltid föreslå att ni kan prata om det nästa lektion/träff. Detta kan ge dig och andra elever tid att reflektera över temat/frågan i syfte att ha en givande och berikande konversation tillsammans. Dock, är det väldigt viktigt att du tar upp temat/frågan igen och inte ignorerar eller glömmet det i framtiden.

Ett exempel på en aktivitet för att ta itu med kontroversiella frågor kan vara att dela upp dina ungdomar i olika grupper och få dem att försvara ett tema/idé. Du kan till exempel ha en grupp som är för att censurera vissa inlägg på sociala medier, medan en annan grupp är emot. Vitsen med detta är att uppmuntra unga människor att tänka analytiskt. I livet är det viktigt att se saker utifrån andras perspektiv. Detta tillåter oss att utveckla empati och medmänsklighet mot andra människor. Vidare, med din vägledning och hjälp under aktiviteten, kan en ungdom också själv inse att en ursprunglig åsikt kan ifrågasättas. Detta, istället för att du som frontlinjeutövare säger vad som är fel och rätt och vad de borde tycka och tänka om ett tema/fråga¹⁰.

Vidare, om dialog med vissa elever blir omöjlig är det nödvändigt att du meddelar det till rektorn, som förhoppningsvis kommer att vidta nödvändiga åtgärder enligt skolans interna regler. För andra frontlinjeutövare kan du ta upp det med närmaste chef och kolla eventuella verksamhetsdirektiv.

⁹ Skolverket, "Kontroversiella frågor".

¹⁰ För flera praktiska exempel och stöd se följande! Stöd för lärare: läs Europarådets [rapport](#) "Teaching controversial issues" för mer vägledning. Stöd för skolledare: läs Europarådets [rapport](#) "Managing controversy" för mer vägledning (val på svenska). Stöd för skolpersonal: se Skolverkets [videoklipp](#) "Komma igång med kontroversiella frågor".

3. Om en/flera ungdomar mobbar, kränker, trakasserar, och/eller diskriminerar en annan ungdom, hur ska jag som frontlinjeutövare agera för att försöka stoppa detta?

Utmaning

Det kan hända att en/flera unga elever mobbar, kränker, trakasserar, och/eller diskriminerar en annan elev, både i och utanför skolan. Kränkningarna och/eller diskrimineringen kan äga rum vid enstaka tillfällen eller ske regelbundet. De kan vara synliga och handfasta, likaväl som de kan vara mer dolda, tysta och subtila.

Åtgärdsalternativ

Det är viktigt att först och främst förstå skillnaderna/likheterna mellan kränkande behandling, mobbning, trakassering och diskriminering. Mobbning är ett begrepp som inte direkt existerar i skollagen. Det används ofta i tal om en elev blivit utsatt för kränkande behandling, trakasserier eller sexuella trakasserier vid upprepade tillfällen. Kränkande behandling å andra sidan, är ett begrepp som är tydligt uttryckt i skollagen, kapitel 6. Det är ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen^{10F11}. Det är ett beteende som är ansett oönskat av det barn/elev som upplever sig vara utsatt för kränkande behandling. Exempel på kränkande behandling inkluderar allt från utfrysning, till nedsättande ord, till hot och slag. Notera att för att det ska vara fråga om kränkande behandling enligt lagen måste kränkningen vara tydlig. Vidare, i de flesta fallen är det väldigt uppenbart att ett beteende är kränkande, men om det inte är det så måste man snabbt klargöra för den som kränker att sitt beteende är oacceptabelt och skadligt. Vad som är kränkande behandling måste avgöras i varje enskilt fall^{11F12}. Vidare, när det gäller diskriminering så ska vi följa diskrimineringslagen som – i förenklade ord – beskriver begreppet som när någon missgynnas eller kränks. Kränkningen eller missgynnandet ska ha sin grund i någon av de sju diskrimineringsgrunderna^{12F13}:

- Kön.
- Könsöverskridande identitet eller uttryck.
- Etnisk tillhörighet.
- Religion eller annan trosuppfattning.
- Funktionsnedsättning.
- Sexuell läggning.
- Ålder.

Sedan, inom de sex olika former av diskriminering finns trakasserier och sexuella trakasserier. Både trakasserier och sexuella trakasserier är starkt länkade till både kränkande behandling och diskriminering, då det handlar om ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet samtidigt som det i sin grund är baserat på någon av de sju nämnda diskrimineringsgrunderna^{13F14}. Trakassering, kränkning, och diskriminering förekommer ofta nuförtiden också via nätet, till exempel på sociala medier som används av unga.

¹¹ 6 kapitlet 3 § skollagen (2010:800).

¹² Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

¹³ Läs mer om detta på Diskrimineringsombudsmannens hemsida [här](#).

¹⁴ Läs mer om detta på Diskrimineringsombudsmannens hemsida [här](#).

För dig som lärare eller annan personal i skolan är det din plikt att anmäla trakasserier och kränkande behandling som kan ske i skolans verksamhet till rektorn. Skyldigheten att anmäla gäller oberoende av hur du fick reda på kränkningen; vare sig att eleven kom direkt till dig och berättade eller att du såg/hörde något som kunde vara en kränkning. Det är viktigt att du noterar att anmälan ska göras skyndsamt till rektorn^{14F}¹⁵. Detta innebär att du som jobbar inom skolan inte ska göra någon tidigare värdering av hur allvarlig en händelse är innan du gör en anmälan^{15F}¹⁶. Vidare, så snart rektorn får kännedom om att en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten, så är han/hon skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen^{16F}¹⁷ är sedan skyldig att snabbt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden^{17F}¹⁸. Det är också huvudmannens plikt att bl.a. årligen presentera en plan mot kränkande behandling som sedan ska följas av skolorna. De instanser då skolans personal och rektor ska ta direkt kontakt med socialtjänsten, inkluderar när skolan tar beslutet att avstänga en elev i gymnasieskolan (under 18 år) och när man misstänker att ett barn har eller kan fara illa^{18F}¹⁹.

När kränkningar inte sker direkt i skolans verksamhet men i samband med den (exempel: på väg till eller från verksamheten eller via nätet), måste huvudmannen utreda och åtgärda detta. Dock kan du som lärare (och annan skolpersonal) ändå förebygga kränkningar som inträffar på till exempel nätet med dina elever. Nuförtiden sker utbildningen mer och mer via internet, vilket innebär att det är viktigt att alltid påminna unga att samma regler för hur vi är mot varandra i verkliga livet gäller även på nätet. Skolans personal borde vara inblandade i de forum för kommunikation som är kopplade till utbildningen och som skolan tagit initiativ till. Vidare borde du se till att ingen elev känner sig utfrysad i till exempel chattforum och att du frågar elever då och då hur de mår^{19F}²⁰. För alla frontlinjeutövare som jobbar med unga är det nödvändigt att bygga en professionell relation där dina unga känner sig trygga att alltid vända sig till dig för hjälp och stöd. Precis som kränkning, trakassering, och/eller diskriminering är oacceptabelt elever emellan, så är det förbjudet från en/ flera frontlinjeutövare gentemot en elev.

4. *Om en ungdom påstår att en mänsklig befolkning är överlägsen över alla andra människor (till exempel den så kallade "vita rasen"), hur borde jag agera? Mer generellt, hur borde en frontlinjeutövare hantera rasism och marginalisering som kan uppstå mellan olika ungdomsgrupper?*

Utmaning

Rasism är inget nytt fenomen; det har existerat genom hela mänsklighetens historia. Dock, med Europas migrationskris år 2015, vann en del högerradikala populistiska partier mark och kunde växa, både i Sverige och i andra europeiska länder^{20F}²¹. Det kan då hända idag att en ungdom öppet påstår

¹⁵ En månad var redan ansedd som en sen anmälan av Skolinspektionen.

¹⁶ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

¹⁷ Huvudmannen är kommunen om det är en kommunal skola och skolans styrelse om det är en fristående skola.

¹⁸ Se 6 kapitlet 6–8 och 10 §§ skollagen (2010:800).

¹⁹ 5 kapitlet 21§ och 29 kapitlet 13§ skollagen (2010:800) och 14 kapitlet 1§ socialtjänstlagen (2001:453).

²⁰ Skolverket, "Kränkande behandling, mobbning och diskriminering".

²¹ Norocel, "Ung och extrem - om våldsbejakande högerextremism".

att en mänsklig befolkning (till exempel den så kallade "vita rasen") är överlägsen över alla andra människor. Eleven kan då behandla andra kamrater annorlunda på grund av bl.a. deras etnicitet och bakgrund.

Åtgärdsalternativ

Skolan har fullt ansvar för att se till att alla elever har en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero²². Alla i verksamheten ska behandlas med respekt och värdighet, samtidigt som skolan ska erbjuda alla elever en likvärdig utbildning. Genom skolans demokratiska uppdrag, ska alla elever fostras enligt samhällets grundläggande värderingar och bli fungerande medborgare²³. Detta är i enlighet med nationell lagstiftning (exempel: skollagen och diskrimineringslagen), såväl som med internationella överenskommelser (exempel: barnkonventionen). För dig som lärare är det väldigt viktigt att alltid fokusera på elevers likheter, snarare än att främja de saker som skiljer dem åt. Du borde till exempel uppmuntra ett dynamiskt och interaktivt lärande, där ungdomar kan samverka och utbyta idéer i klassrummet genom bl.a. organiserade debatter, presentationer och grupparbeten. Tankar om "Vi och De" och kategoriseringar av människor baserat enbart på deras utseende och bakgrund måste ersättas med bättre förståelse och kunskap om världen och dess människor. Ungdomar ska känna att de kan lära av varandra och lärare från olika ämnesområden borde arbeta tillsammans med rektor och skola för att undervisa olika teman utifrån varierande perspektiv; till exempel undervisa om rasism utifrån ett biologiskt och historiskt perspektiv i biologi och historia. Det är viktigt för ungdomar att förstå ursprunget till rasism, historiska tragedier och konflikter orsakade av rasism, och hur vi alla kan bli offer för rasism. Detta för att öka elevers kunskap och förståelse om temat samt förebygga att sådant händer i framtiden. Sådana diskussioner kan också öka medvetenheten om hur allvarlig rasism verkligen är och därmed förhindra att vissa unga ser det som ett skämt och ett sätt att förolämpa någon under en diskussion.

Det är också viktigt att ifall en elev (medvetet eller omedvetet) under en lektion faller en okänslig och/eller rasistisk kommentar/fråga, så bör ett sådant yttrande inte omedelbart följas av ett fördömande. En starkt negativ reaktion från dig kan bli kontraproduktiv, speciellt om eleven är omedveten om att hans/hennes kommentar/fråga kan anses rasistiskt. Konsekvenserna kan vara marginalisering och fler radikala åsikter från ungdomen. Du bör därför istället erkänna och adressera kommentaren/frågan genom att till exempel ställa en följdfråga, ge ett svar själv, och/eller låta andra elever dela sina åsikter och tankar om temat på ett organiserat sätt. Detta är viktigt för att främja förståelse och kunskap bland eleverna och, på detta vis, förebygga marginalisering, ökad rasism och hat.

Dessa nämnda rekommendationer gäller även andra frontlinjeutövare som arbetar med unga. Du ska alltid behandla dina unga med respekt och värdighet, samt se till att de gör det mot varandra. Att vara annorlunda bör omfamnas som en styrka snarare än en svaghet; vi bör understryka sådant som förenar, hellre än sådant som separerar oss.

²² 5 kapitlet 3§ skollagen (2010:800).

²³ 1 kapitlet 5§ skollagen (2010:800).

5. *Om jag misstänker att en av mina unga lider av en identitetskris/brist på tillhörighet, på vilka sätt kan jag hjälpa och vägleda honom/henne?*

Utmaning

Tonåren är för många en förvirrande och svår period i livet, där de måste balansera mellan barn- och ungdomsåren och en kommande vuxenålder. Det är en period då många unga försöker hitta sig själva och forma sin egen identitet bland vänner, familj, och i andra sociala kretsar (både i det verkliga livet och på nätet). Därför kan det inträffa att en ungdom lider av en identitetskris: en "kaotisk självuppfattning, i vilken ens roll i tillvaron verkar vara ett olösligt dilemma, och som ofta kommer till uttryck i isolering, tillbakadragenhet, uppror eller extrema handlingar".²⁴ En tonåring kan känna sig hjälplös och frustrerad, då han/hon känner sig sliten om vem han/hon vill/ska vara och kan känna starka känslor angående brist på tillhörighet. Följaktligen - på jakt efter svar - kan den unga bli utsatt och lockad till extremistiska miljöer.

Åtgärdsalternativ

Alla människor, unga och äldre, har en förebild som man ser upp till. Denna förebild kan ändras något med åren.²⁵ men den brukar oftast ha en djupgående påverkan på oss och vår identitet. Det är med detta viktigt att du som frontlinjeutövare framstår som en god förebild för de unga du arbetar med. Någon som de kan respektera och lita på. Du kan även presentera under en lektion/aktivitet svenska förebilder (exempel: musiker, idrottare och författare) från olika bakgrunder, kön, osv. som har lyckats i Sverige. Det är viktigt för unga att kunna se Sverige som ett land av möjligheter där du som individ – oavsett din bakgrund, kön, osv. – kan gå långt om du jobbar hårt. Det är viktigt för oss alla att känna oss accepterade; att vi har ett syfte i livet och är ansedda som en viktig medlem i det samhälle vi lever i. Detta kan vidare förhindra att unga lockas till radikala åsikter och extremistiska grupper.

Dessutom, i ett skapande av identitet blir det också tydligt att ungdomens självbild påverkas av sin omgivning, upplevelser, och hur man värderar och ser på sig själv. Ungdomens nätverk (till exempel familj och vänner) och samhället i övrigt har en ytterligt stor inverkan i utformningen av ungdomens identitet. Vidare, genom att utmana gränser mot samhällets normer och lagar testar en tonåring sin identitet. Han/hon får möjlighet att förstå vad som är rätt och fel, vilka värderingar som de anser grundläggande, och vem de vill sträva att bli som vuxna. Rent allmänt, att hitta sig själv handlar om att testa sig fram och är en del av en människas uppväxt och utveckling. Med detta, är det viktigt för dig som frontlinjeutövare att hjälpa och stödja dina unga att hitta sin identitet genom att till exempel skapa förtroende, stärka ungas självförtroende, undervisa om värderingar och normer och uppmuntra unga att våga fatta självständiga beslut.

Det är vidare alltid bra att du håller ett öga på dina ungas beteende. Om en av dem alltid är ensam, undviker att delta i gruppaktiviteter, ofta är arg och ledsen, osv. kan det vara viktigt att du har ett samtal med honom/henne för att förstå orsaken. Det kan finnas många anledningar (från familjeproblem, till mobbning, till att inte se vitsen med att gå i skolan längre) och de kan alla kräva olika åtgärden. Dock är det viktigt att inte ignorera detta och att du pratar med din elev för att se till att situationen förbättras på både kort och lång sikt. Notera att om du bevittnar extremistiska

²⁴ Karolinska Institutet, "Identity crisis, Identitetskris".

²⁵ Notera: precis som en människas identitet.

tendenser i deras sökande efter identitet kan det vara avgörande att du presenterar ett annat perspektiv. Du bör visa dem att de kan göra en positiv förändring, men att de inte behöver extrema grupper för att göra detta. De kan vara missnöjda med samhället, landet, Europa, världen, osv. och det är bra att ha sådana bekymmer. Det finns många demokratiska verktyg att använda, men att våld och hat knappast löser problemen.

6. På vilka olika sätt borde jag, tillsammans med min arbetsplats, främja samverkan med mina ungdomars föräldrar och vårdnadshavare?

Utmaning

I de flesta fall spelar föräldrar och familj en viktig roll i en ungdoms uppväxt och utveckling. Uppfostran och utbildningen i hemmet kan från ett tidigt skede forma ett barns värderingar, identitet, sätt att tänka på och se världen, osv. Trots detta, verkar det ibland som att skolan fortfarande saknar gemensamma och uttalade förhållningssätt som hjälper lärare att möta vårdnadshavare och föräldrar på ett samstämmigt sätt. Istället för att samverka och se föräldrar som en allierad för en ungdoms utbildning, kan de snarare uppfattas som ett hinder och ett problem. Elevens lärande kan dock starkt underlättas om vårdnadshavarens och skolans metoder är samstämmiga. Detta gäller vidare också för andra frontlinjeutövare som jobbar med unga, där nära kontakt och kommunikation med barnets föräldrar och vårdnadshavare är ansett som mycket viktigt.

Åtgärdsalternativ

En stor del av Sveriges befolkning har på olika sätt anknytning till skolan: som förälder, vårdnadshavare, mor- och farföräldrar, syskon, släktingar, vänner och grannar. Här finns en stor grupp människor som kan stödja skolans arbete med elevernas lärande. Samtidigt har de insyn i skolans arbete och kan granska och kanske kritisera. Idag är det enligt svensk skollag, skolans uppdrag att fortlöpande informera vårdnadshavaren om elevens utveckling²⁶. Samverkan med hemmet ska bl.a. ske genom regelbundna utvecklingssamtal och vid utredning och åtgärder i samband med ordningsfrågor samt vid upprättande av åtgärdsprogram²⁷. Vårdnadshavaren ska också erbjudas möjlighet till samråd och inflytande över utbildningen samt deltagande i skolans kvalitetsarbete²⁸. Föräldrar och vårdnadshavare kan också anmäla skolor till Skolinspektionen om man anser att den inte fullgjort sina skyldigheter.

Många nya lärare upplever en osäkerhet i mötet med vårdnadshavare. I flera skolor tycks det saknas gemensamma och uttalade förhållningssätt som hjälper lärare att möta föräldrar på ett samstämmigt sätt²⁹. Skolans personal tenderar också att ge vårdnadshavare olika grad av inflytande beroende på om de ses som resursstarka eller resurssvaga. Med tanke på att många former för samverkan, såsom föräldramöten och föräldrasamtal, byggdes upp för närmare 50 år sedan kan skolan behöva se över om de nuvarande mötesformerna svarar mot de behov som dagens generation vårdnadshavare har. Det finns också anledning för skolan att se över att alla vårdnadshavare får möjlighet att delta och

²⁶ 3 kapitlet 4§ skollagen (2010:800).

²⁷ 5 kapitlet 11–16, 23§ skollagen (2010:800) och 3 kapitlet 9§ skollagen (2010:800).

²⁸ 4 kapitlet 4, 12–13§§ skollagen (2010:800)

²⁹ Dahlstedt and Hertzberg, "Skola i samverkan".

känna sig välkomna i skolan om skolan ska fylla sitt kompensatoriska uppdrag att ge alla elever samma möjligheter att utvecklas och lära sig³⁰.

Samarbetet med och inkluderingen av vårdnadshavare och familj är även jätteviktigt för andra frontlinjeutövare som ungdomsledare, socialtjänst, osv. Ju mer du är bekant och har kontakt med dina ungas sociala umgänge, desto bättre kommer du att förstå deras situation, sätt att vara, osv. Vårdnadshavare måste vara dina allierade och en del av lösningen, inte problemet. Därför är det viktigt att du håller regelbunden kontakt, samt inblandar dem så mycket som möjligt i deras barns utveckling och uppväxt. Detta, genom olika möten, aktiviteter, föreläsningar, osv. Detta kan hjälpa/stödja unga även att etablera starkare relationer med sina föräldrar, då deras föräldrar är mer inblandade i deras liv utanför hemmet.

7. Hur kan jag förebygga att mina ungdomar inte hamnar i farliga miljöer som existerar på nätet?

Utmaning

Vi lever i en virtuell värld där bl.a. ungas självförtroende, tillhörighet, och självkänsla ökar/minskar med antalet "likes," "views," och kommentarer de får på sina inlägg på sociala medier. Detta även när det kommer från främlingar som ungdomen aldrig mött i den verkliga världen. Nuförtiden är internet och sociala medier integrerade i barns och ungdomars liv. Detta innebär bl.a. att unga, med bara en musklickning, har tillgång till en mängd olik information inklusive sexuellt innehåll, hat, konspirationsteorier, extremistisk propaganda, osv. Nätet är idag ett av de mest använda verktygen av extremistiska grupper för att sprida sitt budskap, radikalisera och locka till sig nya medlemmar. Unga brukar vara bland de mest eftersökta, vilket innebär att de finns i riskzonen för online-radikalisering och extremism³¹.

Vidare, är desinformation och falska nyheter som sprids på nätet nuförtiden ett viktigt globalt problem. Coronaviruspandemin är ett av många exempel på de skadliga effekterna orsakade av falska nyheter som har spridits online. Den oändliga mängd information som vi kan komma åt på nätet idag har många fördelar, men det har också viktiga nackdelar; så kallad "information fatigue", skepticism/misstro om vad som är sant/falskt, stress, osv. har blivit orsakat bl.a. på grund av denna överbelastning av information. Människor vet ibland inte vad eller vem de kan lita på längre. Vidare, då bl.a. unga idag mestadels får reda på till exempel nyheter via sina sociala medier, händer det att de läser nyheter och information som inte kommer från pålitliga och trovärdiga källor. Detta kan skapa problem och skada unga, som formar sina åsikter baserade på lögnar och sedan sprider dessa vidare till andra.

³⁰ Skolverket, " Samverkan med föräldrar och vårdnadshavare - en teoretisk modell".

³¹ Notera: detta gäller nuförtiden även vuxna som radikaliseras via nätet.

Åtgärdsalternativ

En viktig del av arbetet med att värna demokrati är att förstärka barn och ungas källkritik och eget kritiskt tänkande i relation till nätet. Initiativ som till exempel *MIK för mig*³², *No Hate Speech Movement*³³ och *Extremkoll*³⁴, siktar alla till att hjälpa och stärka unga mot olika former av intolerans, falska nyheter, och antidemokratiska budskap på nätet och i sociala medier. Som frontlinjeutövare kan du alltid ta del av dessa interaktiva plattformar för att undervisa och öka ungdomars medie- och informationskunnighet under en lektion, aktivitet, osv. Det är vitalt att förebygga genom att bryta tystnaden och låta unga utbyta åsikter, frågor och oro angående nätet och de olika sociala medier som existerar; allt från sms-appar (exempel: WhatsApp), till bild och video-delande appar (exempel: Instagram, TikTok, Facebook och Tumblr), till dejtingappar (exempel: Yubo, MeetMe och Omegle). Det är viktigt att unga förstår de faror som finns på nätet samt hur de själva borde surfa och interagera med andra online, med mera. De får aldrig glömma att bakom en skärm finns en människa, vilket innebär att de måste agera online likasom de agerar i den verkliga världen med andra. Vidare, då nya medier och internettrender kommer och går konstant kan det vara svårt att hålla sig uppdaterad. Därmed är det extra viktigt att låta dina ungdomar delta och dela sin erfarenhet under dessa konversationer om nätet och sociala medier. De kan dela kunskap och information om internet som du innan dess kanske var helt omedveten om.

Vidare, för att förebygga att dina ungdomar inte hamnar i farliga miljöer online är det viktigt att du samverkar med ungas vårdnadshavare. Föräldrar och andra vuxna som ser över barnets välbefinnande, uppfostran och utbildning måste också se till att barnet använder internet på ett ansvarsfullt sätt och inte far illa och/eller skadar andra. Du som frontlinjeutövare kan till exempel på din arbetsplats organisera seminarier och möten där ni diskuterar dessa teman med ungas vårdnadshavare. På detta vis kan ni utbyta idéer, svara på frågor och utarbeta en gemensam strategi för att förebygga att era unga inte far illa på nätet. Det kan även vara till stor hjälp att din arbetsplats bjuder in experter inom temat för att tala med dina unga (och dess vårdnadshavare) om online säkerhet, falska nyheter, osv. Andra insatser som till exempel ungdoms till ungdomsinitiativ där äldre barn hjälper yngre och samverkan med olika föreningar och organisationer, kan vara andra effektiva tillvägagångssätt för att öka säkerhet och medvetenhet om nätet.

När det gäller desinformation och falska nyheter som sprids via nätet, vilket också kan leda till att unga hamnar i farliga miljöer, är det viktigt att du öppet pratar om temat med dina ungdomar. Vad är viktigt att du tänker på innan du delar ett inlägg?, hur avslöjar du en falsk nyhet?³⁵, hur vet jag att en källa är trovärdig?, varför är falska nyheter ett viktigt problem?³⁶, vad är källkritik och varför är det viktigt?³⁷, osv. Alla dessa frågor kan vara nödvändiga att besvara och diskutera tillsammans för att tackla spridningen av falska nyheter och desinformation på nätet.

(Notera att du kan hitta mer detaljerad information om till exempel konspirationsteorier, falska nyheter, och hur du kan motverka radikaliserings av unga och våldsbejakande extremism under den tematiska rekommendationen *samhälle och ideologi*).

³² Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

³³ Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

³⁴ Besök hemsidan genom att klicka [här](#).

³⁵ Läs kort sammanfattning från Europaparlamentet [här](#).

³⁶ Besök EU:s utrikeämbets webbplats för att tackla desinformation (en) [här](#).

³⁷ Läs mer om källkritik [här](#) och [här](#).

8. Om en asylsökande elev vars ålder "skrivs upp" (till 18 år eller äldre) begär att få slutföra sin skolgång i grundskolan, hur ska skolan agera?

Utmaning

Det händer att unga vuxna kommer till Sverige utan en avklarad grundskoleutbildning. Detta kan då, redan från början, sätta hinder för personen och försvåra hans/hennes integration i landet. Det gör att ungdomen redan från början har en sämre start och sämre förutsättningar än andra svenska ungdomar i hans/hennes ålder med en avklarad grundskoleutbildning. Detta kan skapa klyftor och segregation i samhället.

Åtgärdsalternativ

En elev som har slutfört årskurs nio (när skolplikten normalt upphör) utan att ha nått de kunskapskrav som minst ska uppnås, har rätt att slutföra utbildningen under ytterligare två år. Ett annat alternativ för en nyanländ elev kan vara att påbörja språkin introduktion, där eleven också har en möjlighet att läsa de grundskoleämnena som eleven behöver. Det är eleven själv som väljer om hon/han ska gå kvar i grundskolan eller gå vidare till ett introduktionsprogram. Frågan om rätt att slutföra skolgången prövas av elevens hemkommun.

Någon övre åldersgräns för rätten att slutföra utbildningen i grundskolan framgår inte uttryckligen av skollagen. I förarbetena till den aktuella bestämmelsen har uttalats att denna rätt gäller till och med vårterminen det kalenderår eleven fyller 18 år. I bestämmelsen anges dock att en elev efter skolpliktens upphörande har rätt att slutföra utbildningen under ytterligare två år³⁸. Eftersom skolplikten normalt upphör vid 18 års ålder skulle detta kunna förstås som att en elev kan ha rätt att slutföra sin utbildning tills eleven fyller 20 år. Hur denna bestämmelse ska tolkas är alltså inte helt tydligt.

Vidare, asylsökande elever har rätt till utbildning i gymnasieskola bara om de har påbörjat utbildningen innan de fyllt 18 år. Skolverkets tolkning är att asylsökande studenter på introduktionsprogram inte har rätt att gå över till och påbörja ett nationellt program efter att de fyllt 18 år. Eleven har dock rätt att fullfölja en påbörjad utbildning på introduktionsprogram eller ett nationellt program även efter sin 18-års dag³⁹.

³⁸ 7 kapitlet 13, 15–16 §§ skollagen (2010:800).

³⁹ 29 kapitlet 3 § skollagen (2010:800).